

ЗЛОЧИННІСТЬ ТА БЕЗРОБІТТЯ

У статті розкриваються особливості безробіття як однієї з глобальних проблем світу, що може породжувати злочинність. Здійснено аналіз негативних соціальних явищ у кримінології. З'ясовано, що одним із чинників, що сприяє скоєнню злочинів та дестабілізує моральний порядок у суспільстві, є трудова незайнятість працездатних осіб, а саме – безробіття. Проаналізовано заходи, які необхідно проводити з метою зниження рівня безробіття, а отже, і злочинності.

Ключові слова: злочинність, безробіття, умови злочинності, структура злочинності, профілактика злочинів.

The article reveals the peculiarities of unemployment as one of the global problems of the world, which can give rise to crime. The analysis of negative social phenomena in criminology is carried out. It is revealed that one of the factors contributing to the commission of crimes and destabilizing the moral order in society is the unemployed unemployed of able-bodied people, namely unemployment. The measures to be taken in order to reduce unemployment, and hence crime, are analyzed.

Key words: crime, unemployment, conditions of crime, structure of crime, prevention of crimes.

В статье раскрываются особенности безработицы как одной из глобальных проблем мира, что может порождать преступность. Осуществлен анализ негативных социальных явлений в криминологии. Установлено, что одним из факторов, способствующих совершению преступлений и что дестабилизирует нравственный порядок в обществе, является трудовая незанятость трудоспособных лиц, а именно – безработица. Проанализированы меры, которые необходимо проводить с целью снижения уровня безработицы, а следовательно, и преступности.

Ключевые слова: преступность, безработица, условия преступности, структура преступности, профилактика преступлений.

У сучасному суспільстві дослідження проявів злочинності та їх класифікації є самостійним питанням, значним за обсягом і науковим навантаженням. Будь-який злочин завжди зумовлений причинами та умовами, що сприяли вчиненню злочину (криміногенним факторами). Звідси

актуальним видається дослідження безробіття як однієї з глобальних проблем світу, що може породжувати злочинність.

Наразі наша держава переживає досить складний період: економічна криза, нестабільна політична ситуація, високий рівень безробіття. Усі ці небажані явища впливають на загальний рівень злочинності, який за останні роки зростає в Україні. Одним із поширених видів злочинів є корислива злочинність, яка становить небезпеку для суспільства [1, с. 146].

Серед негативних соціальних явищ у кримінології виокремлюють групу таких, які тісно пов'язані зі злочинністю. До них належать: пияцтво, алкоголізм, наркоманія, токсикоманія, проституція, безробіття, бродяжництво, жебрацтво. Названі явища ніби обрамляють злочинність, тому їх ще називають «фоновими» [2, с. 256]. Одним із чинників, що сприяє скоєнню злочинів та дестабілізує моральний порядок у суспільстві, є трудова незайнятість працездатних осіб, а саме – безробіття. Не маючи можливості гідно забезпечувати себе і свою сім'ю, а іноді й задовольнити потреби в найнеобхідніших речах, особи штовхають себе на вчинення крадіжок, грабежів та інших, переважно корисливих злочинів.

Причини конкретного злочину – це явища та процеси, що породили антигромадські погляди даної особи та викликали її злочинні дії чи бездіяльність [3, с. 36]. Умови злочинності – це такі суспільні явища, які безпосередньо не впливають на скоєння злочину, але є своєрідною умовою для механізмів формування і дії причини, полегшуючи і посилюючи їх функціонування. Умова – сама по собі не породжує злочинність або злочин, але впливає на процеси породження і бере участь в детермінації злочинності [4, с. 120].

Отже, умови, на відміну від причини, самі по собі не мають генетичної властивості, не здатні до породження, а служать тільки його фоновими обставинами, що сприяють або, навпаки, перешкоджають процесу продукування причинного наслідку [5, с. 8–18]. Тобто умова – це відносно пасивний фактор, який тільки сприятливо впливає на розвиток причинного зв'язку, але безпосередньо не породжує наслідку злочину [6, с. 341].

Умови, що сприяють учиненню злочину (пасивні фактори), утворюють його навколишню обстановку. У кримінології умови прийнято поділяти на суб'єктивні та об'єктивні [7, с. 126]. Суб'єктивні умови – це негативні психологічні та моральні якості людей, що оточують злочинця, і своєю поведінкою сприяють учиненню ним протиправних дій. Об'єктивними умовами злочинності прийнято вважати соціальні суперечності, які безпосередньо не залежать від свідомості та волі населення.

Розмаїття причин і умов, що породжують індивідуальну злочинну поведінку або сприяють її здійсненню, поділяють на: умови несприятливого морального формування особистості, які призводять до виникнення в її свідомості потреб, інтересів і ціннісних орієнтацій, що створюють основу антигромадських установок поведінки, та на конкретні умови, що сприяють реальному вияву антигромадської установки, а також відчуженість (відсторонення) громадян від управління державою й суспільством, антигромадський спосіб життя, негативний вплив мікросередовища тощо [8, с. 109]. Очевидно, така класифікація умов конкретного злочину цілком прийнятна.

Причинами зростання рівня та підвищення небезпеки злочинності є низка чинників, а саме: докорінне переоцінювання колишніх цінностей і моральних принципів, визнання масовою свідомістю “влади” грошей, матеріального фактора як єдиної цінності і, як наслідок, знецінення людського життя, якщо воно не підкріплене високими матеріальними показниками; загальне розмивання меж моральності, морального і аморального; посилення масштабів і ступеня соціальної конфліктності у суспільстві у зв'язку з безпрецедентним зростанням соціально-економічної диференціації населення; виникнення жорстокості у суспільстві та переорієнтація на будь-які засоби досягнення мети, а також відчуття нестійкості й непередбачуваності [9, с. 45]. По суті, це специфічні причини поширення насильства, однак вони цілком характерні як для насильницької злочинності, так і злочинності загалом.

В узагальненому контексті визначають такі причини (фактори) злочинів [10, с. 149]: недоліки сімейного та шкільного виховання; нерозвиненість сфери дозвілля; алкоголізація і наркотизація молоді; деградація вітчизняної культури на тлі експансії кримінальної культури з культом насильства та індивідуалізму; негативна роль засобів масової інформації; криза ідеології, моральності; політична та економічна кризи; соціальна нерівність; втрата авторитету батьків, закону, влади; неефективне функціонування правоохоронної системи; нездатність держави ефективно контролювати незаконний обіг зброї; нерозвиненість системи віктимологічної профілактики злочинів [11, с. 229].

Так, наприклад, переважна більшість злочинів, вчинених повторно, є корисливими або насильницько-корисливими. Тобто серед причин їх вчинення домінує корислива спрямованість злочинної поведінки. Це свідчить про те, що основними причинами злочинної поведінки таких осіб є деформація їхньої економічної свідомості, яка проявляється насамперед як розбіжність економічних цілей і поглядів та можливостей їх задоволення. У зв'язку із цим в особи виникає корислива спрямованість поведінки, за якої вона переконана в тому, що її проблеми не можна вирішити правомірним шляхом. Формуючими умовами у цьому контексті є суперечності, що склалися у соціально-економічній сфері суспільства (зокрема, інфляція, безробіття).

Упродовж останніх років у нашій державі на появу деформацій в економічній сфері впливає збільшення рівня безробіття у державі, в тому числі й серед жінок. У цілому безробіття є одним із проявів, що характеризує негативні зміни в соціальній структурі суспільства. Негативні наслідки безробіття безсумнівні. Воно тягне за собою зниження мотивації праці, поширення алкоголізму, іншої девіантної поведінки осіб, а також спонукає їх не визнавати, відсутність можливості забезпечити собі життєво необхідний мінімум потреб. Науковці, які досліджували злочинність безробітних, встановили, що зростання чисельності безробітних є однією з причин збільшення рівня злочинності [12, с.23]. На думку І. О. Неупокоевої,

безробіття завжди кримінологічно пов'язане зі злочинністю, воно перестала бути її фоновим явищем. Безробіття слугує однією з причин злочинності у сучасному суспільстві [13, с. 4].

Відомо, що рівень добробуту населення та рівень злочинності нерозривно пов'язані між собою, економічна криза в державі безпосередньо впливає на зростання кількості злочинів. Задоволеність матеріальних потреб суспільства залежить від стану безробіття та розміру заробітної платні, яка, у свою чергу, повинна розраховуватися відповідно до купівельної спроможності громадян. Бідність – економічне становище, за якого особа чи група осіб не можуть задовольнити визначений мінімум потреб, необхідних для життя, збереження здоров'я та працездатності.

Економічний і соціальний фактори, внутрішня міграція, безробіття – сукупність чинників, які впливають на злочинність. До речі, 85% злочинів припадає на людей, в яких немає роботи. Війна також породжує сприятливі умови для злочинності [14, с. 61].

За даними Державної служби статистики України, після 2011 р. рівень безробіття скорочувався до 2013 р., а протягом 2014–2016 рр. рівень безробіття в Україні уповільнено, але зростав. За Методологією Міжнародної організації праці (далі – МОП), 2013 р. питома вага безробітних становила 7,2% економічно активного населення віком 15–70 років, у 2016 р. вона зросла до 9,4%, тобто за 3 роки в країні відбулося збільшення рівня безробіття на 2,2%, або на 115 тис. осіб. Аналогічна тенденція спостерігається щодо рівня і кількості безробітних серед населення працездатного віку. Україна у 2014–2015 рр. втратила 3 млн. робочих місць внаслідок окупації Донбасу і Криму. Станом на 1 квітня 2017 р. офіційна кількість безробітних, які перебували на обліку в Державній службі зайнятості, знизилася до 406,8 тис. осіб, що на 13% менше, ніж у відповідний період минулого року (467,5 тис. осіб).

За даними Генеральної Прокуратури України, за січень – грудень 2017 р. серед 130 524 осіб, яким повідомлено про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, працездатних осіб, які не працюють та не

навчаються, – 79 895, безробітних осіб – 11 620. Отже, частка осіб, які в момент вчинення злочину були фактично не зайняті становить трохи більше 70%. У свою чергу, у 2018 р. серед 144 012 осіб, яким повідомлено про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, працездатних осіб, які не працюють та не навчаються, – 85 126, безробітних осіб – 14 712 (фактично незайнятих – 69%).

За даними Державної служби зайнятості, частка осіб, які були зареєстровані безробітними у 2016 році, становила 52,7% від загальної кількості зареєстрованих безробітних за цей період, у 2017 році – 53,8%, а 2018 р. – 62,7%. Окрім того, найбільша частка зареєстрованих безробітних осіб припадає на молодих осіб віком 30–34 роки. За даними Державної служби зайнятості, їх питома вага становить близько 16–17%. Отже, з огляду на зазначене доходимо висновку, що особа найбільш активного працездатного віку не може задовольнити свої навіть мінімальні побутові проблеми, оскільки не має роботи. А відтак безробіття є однією з причин рецидивної злочинності.

Також, за даними Генеральної Прокуратури України відомості про зайнятість осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, складають наступні дані. Так, у 2016 р. всього складає 11 499 безробітних осіб, з них, вчинили кримінальні правопорушення – 3 207 осіб, в тому числі правопорушення проти основ національної безпеки України – 9, правопорушення проти життя та здоров'я особи – 1 969, правопорушення проти волі, честі та гідності особи – 24, правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи – 39, правопорушення проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина – 166, правопорушення проти власності – 6 195 (в тому числі крадіжку – 5 082) (53,9 % від усіх вчинених безробітними), правопорушення у сфері господарської діяльності – 366, правопорушення проти довкілля – 85.

Далі у 2017 р. всього складає 11 620 безробітних осіб, з них, вчинили кримінальні правопорушення – 3 248 осіб, в тому числі правопорушення проти основ національної безпеки України – 11, правопорушення проти

життя та здоров'я особи – 1 808, правопорушення проти волі, честі та гідності особи – 39, правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи – 17, правопорушення проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина – 140, правопорушення проти власності – 6 141 (в тому числі крадіжку – 4 984) (52,8% від усіх вчинених безробітними), правопорушення у сфері господарської діяльності – 368, правопорушення проти довілля – 82.

І насамкінець у 2018 р. всього складає 9 505 безробітних осіб, з них, вчинили кримінальні правопорушення – 2 431 осіб, в тому числі правопорушення проти основ національної безпеки України – 12, правопорушення проти життя та здоров'я особи – 1 583, правопорушення проти волі, честі та гідності особи – 22, правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи – 20, правопорушення проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина – 157, правопорушення проти власності – 4 886 (в тому числі крадіжку – 4 127) (51% від усіх вчинених безробітними), правопорушення у сфері господарської діяльності – 342, правопорушення проти довілля – 78.

Отже, як бачимо за 2016-2018 рр. переважна більшість злочинів, вчинених безробітними, є корисливими (більше 50 % щороку) або насильницькими.

Результати кримінологічних досліджень свідчать про те, що збільшення безробіття на 1% призводить до зростання рівня злочинності на 6% [14, с. 61].

Упродовж останніх трьох років у нашій державі на появу деформацій в економічній сфері впливає збільшення рівня безробіття у державі. У цілому безробіття є одним із проявів, що характеризує негативні зміни в соціальній структурі суспільства. Негативні наслідки безробіття безсумнівні. Воно тягне за собою зниження мотивації праці, поширення алкоголізму, іншої девіантної поведінки жінок, а також спонукає їх не визнавати відсутність можливості забезпечити собі життєво необхідний мінімум потреб.

Безробіття серед основної працездатної частини населення неминуче тягне за собою неможливість громадян чесно працювати, згубно впливає на інститут сім'ї, виховання дітей. Безробітні легко втягуються в кримінальне середовище різної спрямованості. Безумовно, на першому місці серед вчинюваних ними злочинів є крадіжки, грабежі, розбої та шахрайства, досить висока частка насильницьких злочинів, а також злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків та зброї.

Варто зазначити, що сьогодні спостерігається тенденція зменшення кількості працівників, оплата праці яких перебуває в межах мінімальної заробітної плати, встановленої законодавством.

Розподіл працівників за розмірами заробітної плати свідчить про відсутність залежності розміру зарплати від професійно-кваліфікаційного рівня працівників як у сфері послуг, так і на виробництві. Наприклад, в установах освіти, де працівники мають високий кваліфікаційний та професійний рівні, забезпечені вищою освітою, у грудні 2012 р. лише в третини нарахована заробітна плата була понад 3 000 грн., в установах охорони здоров'я та надання соціальної допомоги ще менше – у 25,6% працівників. Серед зайнятих у сфері фінансової діяльності зазначена категорія становила майже дві третини [14, с. 61].

Коли йдеться про злочинність, очевидними постають такі фактори, як: низький рівень правової культури та виховання громадян, високий відсоток безробіття, масовий алкоголізм, фрустрація (пригнічений психічний стан, який виникає через неможливість задоволення людиною своїх потреб). Проте найбільший вплив на рівень, структуру та динаміку злочинності в Україні здійснюють економічні чинники.

Враховуючи, що останніми роками в загальній структурі злочинності злочини проти власності становлять понад 50%, очевидно, що в Україні більшість суспільно небезпечних діянь мають матеріальне підґрунтя, тобто є злочинами економічного характеру, а їх сукупність відповідно утворює «економічну злочинність». Отже, дедалі небезпечна стабільність кількості вчинюваних економічних злочинів чітко вказує на термінову необхідність

правильного і обміркованого розвитку та регулювання економічної системи України.

Сучасні проблеми злочинності пов'язані з корінними соціально-економічними та політичними перетвореннями, які закономірно відображаються на всіх сторонах життя українських громадян. На жаль, реформи завжди несуть певний потенціал негативного, створюють ґрунт для розвитку нових кримінальних явищ. Україна в цьому сенсі не виняток. Тому цілком логічно, що негаразди економічних змін безпосередньо пов'язані з відповідним продукуванням злочинності. До негативних наслідків розвитку ринкових відносин, як відомо, належить і безробіття, яке визнається однією із класичних факторів злочинності.

До заходів, які необхідно проводити з метою зниження рівня безробіття, а отже, і злочинності, варто віднести такі: розвиток розгалуженої системи державної служби зайнятості професійної орієнтації, підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації кадрів; реформування трудового законодавства; розвиток взаємодії державного управління з територіальними громадами, органами місцевого самоврядування для підвищення ефективності планування ринку праці; створення єдиної загально доступної бази даних робочої сили; регулювання можливості працевлаштування за кордоном, приєднання України до міжнародного ринку праці тощо [14, с. 63].

Таким чином, безробіття як фонове для злочинності явище має згубний вплив на молодь, стимулює її кримінальну активність. Фонові явища взаємопов'язані зі злочинністю і дуже часто саме безробіття називають однією з причин злочинності в сучасному світі. Таке фонове явище, як безробіття, сприяє злочинності, а як детермінант – обумовлює її. Тому одним із першочергових завдань держави є подолання економічної кризи та максимальне зниження рівня безробіття в державі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андрушко А. В. Геронтологічна злочинність: кримінологічна характеристика, детермінація та запобігання: Монографія. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2011. 248 с.
2. Курс кримінології. Загальна частина : підручник : у 2 кн. / О. М. Джужа, П. П. Михайленко, О. Г. Кулик та ін. ; під заг. ред. О. М. Джужі. Київ : Юрінком Інтер, 2001. Кн. 2. 352 с.
3. Тарарухин С. А. Преступное поведение. Социальные и психологические черты М. : Юрид. лит., 1974. 224 с.
4. Неживець О. М. Основні причини, умови та механізм, що детермінують злочинну поведінку жінок. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2012. № 3. С. 119–122.
5. Ярмыш Н. М. Соотношение категорий «причина» и «условие» как проблема уголовного права и философии. *Вісник Луганської Академії внутрішніх справ МВС України імені 10-річчя незалежності України*. 2003. Вип. 3. С. 8–18.
6. Криміналістична профілактика економічних злочинів : [наук.-практ. посіб. / С. В. Веліканов, А. Ф. Волобуєв, В. А. Журавель та ін.] ; за ред. В. А. Журавля. Х. : Харків юридичний, 2006. 236 с.
7. Кудрявцев В. Н. Причины правонарушений. М. : Наука, 1976. 287 с.
8. Криминология / под ред. Н. В. Кузнецовой и Г. М. Миньковского. М. : Бек, 1998. 236 с.
9. Криминология : учеб. для юрид. вузов / под ред. А. И. Долговой. М. : ИНФРА-М-НОРМА, 1997. 286 с.
10. Иншаков С. М. Криминология : учеб. / С. М. Иншаков. М. : Юриспруденция, 2000. 144 с.
11. Гумін О. М. Характеристика деяких причин та умов вчинення насильницьких злочинів у сім'ї у стані агресивної поведінки. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. Юридичні науки. 2015. № 813. С. 225–231.
12. Солодилова Ю. А. Эконометрическое моделирование зависимости между численностью безработных и числом преступлений в Оренбургской области. *ФЭН-Наука*. 2014. № 1 (28). С. 21–23.
13. Неупокоева И. А. Криминологическая характеристика и предупреждение преступлений среди безработных: автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. юрид. наук: 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. Омск, 2004. 19 с.
14. Гумін О. М. Йосипів А. О. Злочинність та безробіття: актуальні проблеми та взаємозв'язок. *Судова та слідча практика в Україні*. 2018. Вип. 7. С. 59–63.